עין משפט
נר מצוה

יד
א מיי' פ"א מה' תמידין ה"ג
ב סמ"ג עשין קצ

מסורת
הש"ס

פסחים נח.
ברכות כט:
שבת קיח:

והתני הקדים תפלת המנחה לתפלת המוספים יצא לשעבר הא בתחילה לא בדא פתר לה בשלא הגיע זמן התפילה כהדא דריב"ל מפקד לתלמידיו אין הוה לכון אריסטון ומטא יומא לשית שעין עד דלא תסקון לאריסטון תיהוין מצלון דמנחתא עד דלא תסקון. וכמה הוא פלג המנחה אחת עשרה שעין חסר רביע. תמן תנינן א *תמיד נשחט בשמנה ומחצה וקרב בתשע ומחצה ערב פסחים נשחט בשבע ומחצה וקרב בשמנה ומחצה בין בחול בין בשבת. ר' ירמיה בעי הכא את עביד מנחה שתי שעות ומחצה והכא את עביד מנחה שלש שעות ומחצה אמר רבי יוסי לא הוקשה תפלת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטרת מה טעם °תכון תפלתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב צא שעה אחת לעיסוקו ואת עביד מנחה שתי שעות ומחצה רבי יוסי בן חנינא היה מתפלל *עם דמדומי חמה כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום *אמר רבי יוסי בן חנינא ויהא חלקי עם המתפללים עם דמדומי חמה מה טעם °על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא מהו לעת מצוא לעת מצויין של יום אחוי דאימיה דרב אדא הוה מצייר גולתיה דרב בצומא רבא א"ל כד תיחמי שמשא בריש דיקלי תיהב ליה גולתי דנצלי דמנחתא ושמשא בריש דיקלי תמן איממא הוא הכא דמר רבי יוחנן °האומר לצולה חרבי זו בבל שהיא זוטו של עולם אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה צולה ששם צללו מיתי דור המבול °גם בבבל לנפול חללי ישראל גם בבבל נפלו חללי כל הארץ. כתיב °וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם אמר ריש לקיש למה נקרא שמה שנער ששם ננערו מיתי דור המבול ד"א שנער שהם מתים בתשנוק בלא נר ובלא מרחץ ד"א שנער שהם מנוערים מן המצות בלא תרומה ובלא מעשר ד"א שנער ששריה מתים נערים ד"א שנער שהעמידו שונא וער להקב"ה ואי זה זה נבוכדנצר הרשע:

רב

תורה אור
תהלים קמא
תהלים לב
ישעיה מד
ירמיה נא
בראשית יא

והתני הקדים תפלת המנחה כו'. משמע דווקא דיעבד ומשני פתר לה בלא הגיע זמן התפלה ר"ל דלא הגיע זמן מנחה קטנה אלא מיירי במנחה גדולה פו דוקא בדיעבד אם הקדים מנחה יצא אבל בזמן מנחה קטנה או מנחה קודם אפילו יש שהות ביום על שניהן ומביא ראי' דאיכא מנחה גדולה מהא דריב"ל:

א"ר

והתני. בברייתא הקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין יצא ומשמע דוקא לשעבר אם עבר והקדים יצא בדיעבד הא בתחלה לא בדא אמרו שיקדים לתפלת המנחה וקשיא לר' יוחנן: פתר לה. ר' יוחנן להברייתא בשלא היה זמן התפלה כלומר שלא הגיע זמן להתפלל לא למנחה ולא למוסף שהיה קודם שש שעות ומחלה הלכך לא יקדים לכתחילה למנחה אבל אם הגיע זמן התפלה אפי' יש שהות ביום אלא שמתירא שמא יעבור השעה אח"כ כגון שהיה הולך לסעודה גדולה וצריך להתפלל שניהם וכהאי דריב"ל דלקמיה אז אפילו לכתחילה יקדים לתפלת מנחה כיון שכבר הגיע זמנה ואח"כ יתפלל מוסף כהדא דר' יהושע בן לוי: מפקד. היה מצוה לתלמידיו אם הוה לכון אריסטון סעודה גדולה ומתייראים אתם שמא מתוך כך ימשוך הזמן ויעבור זמן המנחה ומטא יומא לשית שעין כלומר שהוא אחר שש שעות שהוא זמן מנחה גדולה אז עד שלא תלכו לעלות לסעודה תתפללו מקודם תפלת מנחה ואח"כ תלכו להסעודה והשתא שמעינן נמי מהא דאם הוא יום שיש בו מוסף וצריך הוא להתפלל שתיהם מטעם שמא ימשוך אז יקדים הוא לתפלת המנחה כיון שכבר הגיע זמנה היא קודמת ואח"כ יתפלל מוסף: וכמה הוא פלג המנחה. דקתני במתני': אחת עשרה שעה חסר רביע. כך הוא לשון התוספתא פ"ג ואיזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחלה ולמעלה וכמה הוא פלג המנחה אחד עשר שעות חסר רביע כלומר פלג המנחה דמתני' דבמנחה קטנה מיירי וזמנה מתשעה שעות ומחלה ולמעלה ופלג מנחה זו י"א חסר רביע שהוא שעה אחת ורביע קודם הלילה: תמן תנינן. ריש פ"ה דפסחים תמיד נשחט וכו': הכא את עביד מנחה שתי שעות ומחלה. דקאמרת פלג המנחה י"א חסר רביע וא"כ כל זמן המנחה שתי שעות ומחלה קודם הלילה שהוא מט' ומחלה ולמעלה והכא את עביד מנחה ג' שעות ומחלה דקתני תמיד נשחט בשמנה ומחלה ואם כן זמן מנחה שהוא כנגד תמיד של בין הערבים גם כן שלש שעות ומחלה הוא וקשיין אהדדי: לא הוקשה תפלת המנחה. לזמן שחיטת תמיד אלא לקטורת של בין הערבים שהיתה אחר הקרבתו של תמיד וכדכתיב תכון תפלתי קטרת וגו' מנחת ערב יצא שעה אחת לעיסוקו והקרבתו של תמיד והוא עד ט' שעות ומחלה ואז היו מקטירין קטרת ונמצא את עביד מנחה שתי שעות ומחלה כדתנינן בתוספתא הכא: עם דמדומי חמה. בשחרית: לעת מילויו של יום. כשהשמש יוצא וזורח ומלוי הוא על הארץ: הוה מצייר גולתיה דרב. וכן הוא לקמן ובפ' בתרא דתענית היה תופסו וצומרו לגלימיה דרב ביה"כ וא"ל כשתראה השמש בראש דקלים שהוא סמוך לשקיעתו תתן לי ואני מתפלל מנחה דמלוה להתפלל עם דמדומי חמה בין בשחרית בין במנחה: ושמשא בריש דיקלי תמן אימתא הוא הכא. כל"ל וקושיא היא הא כשהשמש בריש דיקלי בבבל הוא יום גדול עדיין כאן בארץ ישראל דאמר ר' יוחנן וכו' שבבל זוטו של עולם שהיא במצולה ותחתיתו ועמקו והיכי עביד רב הכי והוא בבבל היה והלא זה הזמן בבבל אינו עם דמדומי חמה ולקמן משני לה רב כר' יודה ס"ל דאמר עד פלג המנחה ולפיכך נהג כן דכשהשמש בריש דיקלי בבבל זמן פלג המנחה הוא בא"י: בתשנוק. בלעז מבלי נחת שאין להם לא נר ולא מרחץ: מן המצות. שלא נתחייבו אלא בא"י:

רב

מראה הפנים

ובפ"ג דיומא אמרו ללויים דהכהנים מכי משחרי כותלי הפונים למזרח וזהו בתחלת שבעה שאין החמה נוגעת אלא בראש הכותל בעוביו ומגל קצת חודו על זקיפת הכותל ומבהיר עכ"ל והנה אין ספק בפירוש הזה. שוב מצאתי בתוס' ישנים ביומא על הא דקאמר התם בדף ל"ד מענין יוקדם דבר וכו' וכתבו בד"ה העולה עולה כתשובה וכו' ומביאין בסוף הדיבור הא סוגיא דהכא וגרים שם בדברי ריב"ל דהוה מפקד לתלמידיו אין הוה לכון אריסטון ומטא יומא להשע שעין וכו' ועל זה כתבו אבל אין התלמוד שלנו סובר כן בברכות דאפי' בזמן מנחה גדולה דהיינו בשעה ז' קאמר דזמן תפלת המנחה קדמה ע"כ והנה דברי הרא"ש מבוארים דכך היתה הגי' בלפניו ז"ל והן הן דבריו וכך היא הגי' של ה"ר יונה ז"ל ובכל ספרי הש"ס שלפנינו נדפס בטעות בדברי הרא"ש וגי' הסמ"ג היא נגי' שלפנינו בהא דהכא כמבואר ומעתה שוין הן הנהו תרי תלמודי לדינא:

לא הוקשה תפלת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטרת. בהג"מיי בפ"ג מהלכות תפלה כתב בשם ר"ת ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד ערב וכר' יוסי דאמר בירושלמי לא הוקשה תפלת המנחה לתמיד של בין הערבים אלא לקטורת ע"כ ולאיני יודע מה למדנו מהאי ר' יוסי דהכא לענין פלוגתא דר' יודה ורבנן ור' יוסי לא קאמר אלא לתרץ רומיא דמתני' דפסחים אהאי ברייתא דפלג המנחה וקאמר דלא מתחלת הקרבת התמיד מחשבינן לזמן מנחה קטנה אלא מסוף הקרבתו דהוא ט' ומחצה ונתן סימן לדבר קטרת שהיא קריבה אחר תמיד של בין הערבים וזהו פשוט וכ"כ בסמ"ג גם לפי שהיה תמיד של בין הערבים קרב בכל יום בט' שעות ומחצה תקנו זמנה מט' שעות ומחצה והיא הנקראת מנחה קטנה ע"כ ואין בין ר' יוסי דהכא לבין מאמרו בגמ' דילן בזמן מנחה קטנה כלום ועוד דהאי אפשר לן לפרש להא דר' יוסי לענין המשכת זמנה עד הערב וכרבנן דהא בפירוש איתמר הכא לקמן אין העבדינהו כרבנן לית ר' יודה מודי ואין העבדינהו כר' יודה אוף רבנן מודו אלמא דשיטתא דהאי ש"ס הכריעו להלכה כר' יודה והתם הוא דמסיק דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד וכדפרישית במתני' והתוס' בפרקין בדף כ"ז ע"ב כתבו ד"ה עד פלג המנחה תימא מנא ליה הא בשלמא עד ט' ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנא ליה וי"ל דר' יהודה ס"ל דתפלה כנגד קטרת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטרת לפניך ע"כ והנה זה הפך מדברי ר"ת במביא ראיה לדברי רבנן מהא דאמרו הכא דלקטרת היא הוקשה ועל דבריהם קשה דהא בהדיא תניא בתוספתא פ"ג והובאה שם דף כ"ו ע"ב דר' יהודה אומר עד פלג המנחה שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה אלמא דמהתמיד הוא למד ולא מקטרת ומצאתי בתוספתא כ"י על קלף ישן ומיושן וזו היא לפני שכתוב בה כך ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שכן תמיד של בין הערבים קרב עד הערב ר' יודה אומר עד פלג המנחה כמה הוא פלג המנחה י"א שעה חסר רביע ע"כ וליתא שם בדברי ר' יודה שכן תמיד וכו' כמו שנדפס בתוספתא ואין ספק בגי' התוס' כך היתה וכן בספרי הש"ס אשר היו לפניהם וכן נראה דגי' האי ש"ס ג"כ כן היא

פירוש מבעל ספר חרדים

והא תניא הקדים וכו'. דוקא דיעבד אבל לכתחילה לא אלא דמוספין קודם דיש שהות ביום כדהוה סלקין דעתין מעיקרא משום דזמנה קדים למנחה: פתר לה. פי' הרא"ש דהכי מבני דבשעת מנחה קטנה שהוא עיקר זמן מנחה הוא דמיירי ר' יוחנן ואמר דמנחה קודמת וברייתא דבשעת מנחה גדולה דאינו עיקר זמן מנחה הלכך דמוספין קודמין ובדיעבד אם הקדים מנחה יצא ולפירוש זה הא דמייתי הא דרבי יהושע בן לוי להודיענו שיש מנחה גדולה וזמנה משש שעות ומחצה ולמעלה שלא היה לירושלמי ברייתא שמונה כן בהדיא כבבלי ולהכי הוצרך ללמוד מדברי ר' יהושע בן לוי: אריסטון. סעודה גדולה דנשואין או אירוסין וברית מילה ומפרש ר' יהושע בן לוי הא דתנן במסכת שבת לא יכנס אדם לאכול סמוך למנחה עד שיתפלל היינו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה וסמוך לה חצי שעה היינו תחילת שעה שביעית: ומטא יומא וכו' דקודם סוף שש יכולין להתחיל לכתחילה: תהוון מצלין וכו'. ולאו דוקא מיד אלא ימתינו חצי שעה ויתפללו דזמן מנחה כולה מסוף שש שעות ומחצה ולמעלה: וכמה הוא וכו'. ברייתא היא ופרישית במתני' דתחילת זמנה ט' שעות ומחצה נשארו ב' שעות ומחצה פלוג אותן נמצא פלגא שעה ורביע: תמן תנינן. פ"ד דפסחים ופרש"י תמיד של בין הערבים יקרב בט' ומחצה גמר הקרבתו שהיו שוהין שעה אחת בעשייתו: ערבי פסחים. מקדמי ליה. משום למעבד פסח אחריו כדיליף לה התם מקרא: הכא את עביד. כלומר קשיא מתני' אברייתא דהכא דברייתא דלעיל קתני דפלג מנחה אחד עשרה שעות פחות רביע משמע דכל ליה זמן מנחה ב' שעות ומחצה והתם במתני' דפסחים משמע דזמנה ג' שעות ומחצה דקתני נשחט בשמונה ומחצה ומיד מתחילין לעסוק בהקרבתו וכיון דאמרינן לעיל תפילות כנגד תמידין תקנום מיד דמתחילין להקריב תמיד של בין הערבים ראוי להיות תחילת זמן מנחה והוה ליה משמונה ומחצה עד הלילה ג' שעות ומחצה: עם דמדומי חמה וכו'. כשהולכת החמה לשקוע: כדי שיהא עליו מורא שמים וכו'. כדכתיב ייראוך עם שמש ודרשינן ביה כשיראוך עם שמש דהיינו תפלה יראוך עם שמש דהיינו כל המשך היום יהיה עליו מורא שמים. והיום מתחיל מן הלילה דכתיב ויהי ערב ויהי בקר והשמש עוכר רבו במורא כל המשך סיבובו ובלילה יורד ומסבב תחת הארץ ובבקר חוזר אל מקומו זורח הוא שם: מילויו של יום. שמתמלא השמש מעל הארץ וכלה לבוא ונמלא דמו על קיר המזבח: מצייר גולתיה. שומר גלימתו שמסרה לו רב שהפשיטה מעליו כשסיים מוסף וציוהו כשיראה השמש בראש הדקלים דהיינו דמדומי חמה יחזירנה לו דהמתפלל צריך להתעטף בתיקון בגדיו כדאיתא בבבלי לקמן פרק אין עומדין: ושמשא בריש דקלא תמן. כשהשמש בראש הדקלים בבבל שהיא בעומקו של עולם: יממא הוא הכא. בארץ ישראל שהוא ברומו של עולם למדנו דהא דמצוה להתפלל עם דמדומי חמה הכל לפי המקום כשמתעלם מהם מיד יתפללו

שנויי נוסחאות (סו"ז) שעין בד"ו שעות. (סוי"ז) מצייר בד"ו מצייץ (סוי"ס) ושמשא בריש דיקלי בד"ו ושמשא ביר' בריש דקלא. (סוכ"א) בבבל נמקרא בבל.
(סוכ"ב) בבבל נמקרא לבבל.

חדושי רד"א

פתר לה בשלא הגיע זמן התפלה כו'. נ"ב נ"ל דה"פ שלא הגיע זמן התפלת מנחה דלכתחלה הוא דוקא משש שעות וחצי אף דמתחלת ז' הוא כבר זמן מנחה כדאיתא ביומא (כ"ח:) צלותיה דאברהם וכו' אלא מפני טעות צריך להתפלל בחצי ז' וע"ז תני דבדיעבד אם הקדים למנחה והתפלל לאחר ז' יצא. ומביא ראי' מריב"ל דהוה מפקד דבשית שעין יתפללו מנחה דחשיב לי' בדיעבד לצורך חופה. או י"ל כיון דחזינן דמשית שעין אסור לאכול ש"מ דכבר הוא עכ"פ זמן מנחה וא"כ עכ"פ בדיעבד יצא. וכן נ"ל שזהו דעת הסמ"ג בעשין סי' י"ט דף ק"ב. ויובן בזה מה שהביא הסמ"ג מגמ' דיומא הנ"ל דלכאורה אין לו הבנה. אבל עי' ברא"ש כאן ולפי מה שפי' שם הל"ח דה"פ דשלא הגיע זמן מנחה ר"ל מנחה קטנה דזה עיקר זמנה אבל קודם לזה מוסף קדים לכתחלה. וע"ז תני דבדיעבד יצא אם הקדים מנחה. ומייתי ראי' מריב"ל דהוי מפקד דדוקא אם יש להם אריסטון אזי יתפלל לאחר שש שעות. משמע אבל בלא"ה אסור עד ט' שעות. כ"כ הלחם חמודות שם. ובעל פ"מ לא ראה דבריו:

אחוי דאימיה כו' א"ל כד תחמי שמשא בריש דיקולי תיהב לי גולתא דנצלי נעילת שערים כו'. נ"ב הש"ס מקשה לר"י בן חנינא דאמר דהתפלה צריך להיות לעת מצוין של יום א"כ צריך אדם להתפלל מנחה סמוך ללילה. ולפ"ז איך היה רב מתפלל נעילה אחר זמן זה הא תפלת נעילה צריך להיות ביום כדמסיק לקמן דמהלפא שיטתי' דגם הוא סבר שצריך להתפלל נעילה ביום בזמן נעילת שערי היכל ומשני ושמשא בי רב בריש דיקלי תמן אימא הוא הכא משום היכר היה מתפלל רב נעילה באותו זמן דאף דהכא הוי סמוך ללילה ממש מ"מ כיון בא"י הוה

עמודי ירושלים

ר' ירמיה בעי הכא את עביד כו' עי' בלח"מ ה' תפלה (פ"ג ה"ב) מ"ש בביאור דברי התוספת ברכות (כ"ו ב' ד"ה עד) דקטרת היה צריך שיהא שעה ורביע עד פלג המנחה והקשה מדברי הירושלמי האלו ופי' דר' ירמי' בעי דכיון דבחול הי' ההקרבה בט' שעות ומחצה ובע"פ הי' מח' שעות ומחצה ובתפלת המנחה איך את עביד אם כחול או כע"פ ותירץ דהוקשה לקטרת דהי' שעה דמוכח דקטרת לא הי' עיסוקו רק שעה ע"ש מה שתירץ בדוחק. אולם לפ"מ שפי' הפני משה ובעל החרדים דברי הירושלמי לק"מ כאשר יראה המעיין וגם דברי התוס' הכי מתפרשין. ועיין בהליכות עולם בחי' לברכות (דף ד' ע"ב) ובביאורו למהרש"א (ד' ז' ע"א) ודו"ק. ועי' במראה הפנים במה שהתפלא ע"ד הר"ת ההובאו בהגמי"י כאן דמתפללין תפלת המנחה עד הערב דהוקשה לקטרת דלפי פירושו לא מוכח מידי ע"ש באורך ולענד"נ דהר"ת פי' הירושלמי כהלח"מ דר' ירמי' בעי דכיון דבחול מקריבין התמיד בט' ומחצה ובע"פ בח' ומחצה ותפלת המנחה איך את עביד והשיבו דהוקשה לקטרת ולא לתמיד והקטרת התחילו להקטיר אחר התמיד והיה עד הלילה כן פי' ר"ת וא"ש והבן: